

TÓTH JÓZSEF

SZELESTE ÉS ARBORÉTUMÁNAK TÖRTÉNETE

A FALU TÖRTÉNETE

„**A**lsó Szeleste magyar község 38 házzal és 383 r. kath. és ág. ev. lakossal. Vasútállomás, posta és távíró helyben van. A szombathely–pozsonyi vasútvonal mellett fekszik, Festetich Andor gróf szép, nagyszabású tornyos kastélyával, a mely magas dombon, remek teraszos park közepén áll.”¹ A falu határában az M86-os autótút építése során előkerültek egy Kr. e. III–V. századi germán temető sírjai és gazdag leletanyaguk.

Szeleste első okleveles említése 1247-re datálódik. „A XIII. században már a Ják nemzetségből származó *alsószelestei* Szelestey család volt a két részre szakadt falu földbirtokosa. Szelestey Annával kötött házassága révén *szentgyörgyi* Horváth (I.) János”² és leszármazottai lettek a falu legjelentősebb birtokosai Mohácsig. A község ezzel szemben lehetséges, hogy régebbi. Egy elpusztult okmányról tudunk: „ezen okmány viszont egészen II. Géza király korába (1141–1162) vezet vissza”³. „II. Géza király ugyanis a Szelesteyek őseit kivette a vasvári vár joghatósága alól, és ezek a várjobbágyok lettek Magyar-szeleste, a későbbi Felső-szeleste földesurai, míg Németszelestét (a későbbi Alsószelestét) a Ják nemzetség egyes tagjai szerezték meg.”⁴ „Aki valamennyire járatos Vas megye történetében, az jól ismeri a Ják nemzetséget, annak kiemelkedő tagja Nagy Márton alapította a Jáki apátságot. Nos, a Szelesteyek, Szeleste birtokosai e méltán híres nemzetségből vették eredetüket, s még a 17. században is bírták jáki osztályrészüket.”⁵ „Felső-szeleste templomának legkorábbi említése 1318-ból való. Ekkor ugyanis a tehetős Szelestey család úgy döntött, hogy saját birtokán kegyúri templomot építtet és saját házi papot alkalmaz, amelyhez meg is kapták a győri püspök engedélyét. Kőszegi Miklós püspök azonban néhány megkötést tett: A templom papja csak a szentgyörgyi plébános jóváhagyásával végezhetette az istenszolgálatot, valamint a keresztelés, az esketés, és a temetés joga is az anya-egyházközség papját illette.

- 1 BOROVSZKY Samu (szerk): Vasvármegye. Apolló Irodalmi és Nyomdai Rt., Bp. 1898. 18. old.
- 2 VIRÁG Zsolt: Vas megye kastélyai és kúriái. Fo-Rom Invest, Bp. 2004.
- 3 BENCZIK Gyula: A két Szeleste története 1950-ig. Kézirat, 1997.
- 4 RÉTFALVI Balázs: A szelestei Szent József-templom. Kézirat.
- 5 BENCZIK Gyula: i. m.

Az új templomot Szent István első vértanú tiszteletére szentelték. Később a XV. század közepén valószínűleg itt keresztelték meg a nagy humanista főpapot, Gosztonyi János későbbi erdélyi püspököt.⁶

Felsőszeleste nagy szülőtte volt Felsőszelestey Gosztonyi János (+1527) budai prépost, váci, győri, majd erdélyi püspök, aki II. Lajos király meghívására részt akart venni a mohácsi csatában, de Zápolya János ebben megakadályozta. Ferdinánd híve lesz, ezért Zápolya János Kolozsvárott megöleti. A XVI. században „elterjedt a protestantizmus a Szelesteyek révén a Répce és a Kőrös mentén, akik evangélikus lelkészt tartottak már 1570-ben. 1641-ben Kis Bertalan evangélikus püspök egyházlátogatást tartott Alsőszelestén. Ő jegyezte fel, hogy a Bocskai felkelés idején szent Lénárd kis templomának egyházi felszerelését a Szombathelyt is megszálló vallonok elvitték.”⁷ Ekkortájt Szelestey György megyei főispán Bocskai mellé áll, amiért a vallon zsoldosok felgyújtják a falut.

„Az 1690-es években új földesurak jelentek meg a két Szelestén. A szomszédos Répceszentgyörgyön a feltörekvő Horváth János feleségül vette Horváth Annát, aki révén a szentgyörgyi Horváthok is a két Szeleste birtokába jutottak”⁸, míg a Festetichek a XVIII. sz.-ban jelentek meg Szelestén. „Az 1784. évi, Bezerédy Ferenc esperes által készített összeírás viszont már arról számol be, hogy 1711-ben szentgyörgyi Horváth József építtette fel a ma álló templom közvetlen elődjét”.⁹ Batthyány József vizitátor szerint (1756) a templom nem volt felszentelve, csak megáldva, fa tornyát ovális, vörös zsindelek fedték. Ez a régi templom 1903 nyarára életveszélyessé vált, ezért elbontották. Az újat a régi alapjaira emelték, felszentelésére 1908. VII. 26-án került sor Köberl János prépost által. Tervezője Metzner József volt. Önálló lelkészséget a falu 1945-ben kapott. Ekkor Pósa a lelkészség filiája lett. 1964-ben Alsőszelestét Felsőszelestéhez csatolták, Pósa visszakerült Répceszentgyörgyhöz.

Alsőszeleste: „A középkorban itt Szent Lénárt tiszteletére épült templom volt. A XVI. században protestáns lelkész működik a helységben. 1698-ban a katolikusok visszakapják a templomot. Kazó 1698-ban leírja a régi boltozatos templomot, amelynek ekkor már a Szűzanya tiszteletére szentelt főoltára volt, bár titulusa még Szent Lénárt. A község 1964-ig Ölbő filiálisa.”¹⁰ 1767-ben Mária Terézia urbáriumában több ma ismert családnév is szerepel már, pl: Felsőszelestén Kondor György, Alsőszelestén Asbóthok, Kondorok. „Szeleste hagyományos népi műveltsége számos értékes, régi elemet megőrzött számunkra. Tóth József az ötvenes években a községben a regölés emlékeit is föllelte.”¹¹

Szeleste község 1945 utáni történetét Németh Lajos, Hartwig Pál, továbbá az egyházi vonatkozásokat Mester László Alderik jegyezte fel. Alsőszelestét Magyarszeleste, Felsőszelestét Németszeleste néven említették. Szeleste 1950-ben a két falu (Alsó- és Felsőszeleste) összevonása révén nyerte jelenlegi formáját. 1549-ben a két Szelestének mindössze 31 adóegységet számoltak, majd ez a szám 1677–78-ra 57 alsó- és 162 felsőszelestei családot érintett. „A XVIII. század végi I. katonai felmérés szerint kicsiny, egy utcás falvak, bennük mindössze néhány ház található csak. A XIX. század közepén Felső-Szelestének 318 katolikus és 11 zsidó lakosa van, míg Alsó-Szelestén 144 katolikus és

6 RÉTFALVI Balázs: i. m.

7 BENCZIK Gyula: i. m.

8 Uo.

9 RÉTFALVI Balázs: i. m..

10 Schematismus Sabariensis 1972. pp. 228., 77. old. A szombathelyi Egyházmegyei Hatóság, Szombathely, 77. old.

11 BENCZIK Gyula: i. m.

50 evangélikus lakos él. Felső-Szelestét Festetics Imre, Alsó-Szelestét pedig Horváth János örökösei birtokolják.”¹² A legtöbben 1920 és 1960 között lakták. Az első világháborúban 31, a másodikban 39 fő hősi halottjuk volt. (Érdekesség, hogy a két háború között a nyarakat Juszuif Kemál egyiptomi uraság – pasa – az általa építtetett[?] Kiskastélyban töltötte; egyes elmondások szerint „frivol udvartartást” vezetve.) A falunak két temploma van, az alsó-

szelestei Szűz Mária tiszteletére felszentelt és a felsőszelestei Szent József-templom. Az alsószelestei templom elődjét 1318-ban a Szelestey család építtette a győri püspök engedélyével kegyúri plébániatemplomnak. Szent István első vértanú tiszteletére emelték.

A szovjet csapatok 1945. március 28-án léptek Szeleste földjére, és 1947. április 27-én távoztak. A kastélyban a két időpont között kórházak voltak, majd a szovjet katonai alakulatok használták. „Szerda volt, verőfényes tavaszi nap, reménykeltő. A szovjet csapatok a szomszédos Ölbő községben voltak. Szele György bíró és Matócza János esküdt felkeresték a faluvégen a szélső házban lakó Németh Jánost, aki több szláv nyelvet beszélt. Arról tanakodtak, hogyan lehetne megmenteni a falut az esetleges pusztulástól, a rombolástól. Arra az elhatározásra jutottak, elébük kellene menni a szovjet csapatoknak, és biztosítani őket, hogy nem ütköznek ellenállásba, hisz a németek már elhagyták a falut. Németh Jánost arra kérték az előljárók, tartson velük, és vállalja a tolmács szerepét. Németh János készséggel vállalkozott a feladatra. Fehér kendőből rögtönöztek

Baich Mihály-emlékoszlop

békezászlót, s mikor a szovjet előőrsök megjelentek a láthatáron, a három idős férfi elindult Ölbő felé..., így a község felszabadulása harc nélkül, simán ment végbe. Felsőszeleste felszabadítására a délutáni órákban került sor. Itt Kovács Lajos 1919-es vörös katona értett a nyelvükön, és perfekt beszélt oroszul.”¹³

A földosztásról is Németh Lajos és Hartwig Pál számol be: „1945. április 6-án Szabó Imre felsőpatyi képviselő tartott falugyűlést az iskolában, melyen kiemelte, hogy érkezett a parasztság évszázados álmának, jogos kívánságának megvalósítási ideje: a föld legyen azé, aki megműveli... A népgyűlésen részt vett Baich Mihály, Alsőszeleste földbirtokosa is. Treiber Ferenc felszólalásában azt mondta: *itt a báró Úr, jó ember volt. Hogyan osztanánk ki a birtokát? Különben meg már ügyis haszonbérletben van, és jóformán csak az adóra fizetünk bérletet.* Tulajdonjogilag azonban így is nagybirtok volt, s nem részesültek belőle agrárproletárok, cselédek. A földosztó bizottság megalakult, a szegényparasztkok be-

12 FÉNYES Elek: Magyar Országban s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. 1851. II. köt. 393–94. old.

13 NÉMETH Lajos – HARTWIG Pál: Szeleste község krónikája 1945-től 1969-ig terjedő 25 évről. Kézirat.

terjesztették igényüket... Felsőszelesten hasonlóképpen ment végbe a földreform végrehajtása, azzal a különbséggel, hogy ott már 1945 tavaszán birtokba vették a földhöz jutottak a földet. A felsőszelestei határ ugyanis a római kat. püspökség birtoka volt, s a földek művelése azonnal aktuálissá vált.¹⁴

„A felszabadulás után községünkben is megindult a politikai pártok szervezése. Legtöbb tagot számlált kezdetben a Független Kisgazdapárt. Felsőszelesten Horváth Gyula volt intéző lett a FKGP vezetője... Alsőszelesten Kovács István volt ennek a pártnak a titkára. A Kisgazdapárt után a Nemzeti Parasztpárt NPP volt a legerősebb. Alsőszelesten Tömöly Dezső, Felsőn Nagy István tanító volt a párt vezetője. A Szociáldemokrata pártnak... Alsőszelesten alig néhányan voltak hívei úgy, hogy szervezete nem is jött létre. Felsőszelesten Kovács István volt pénzügyőr szervezte és irányította ezt a pártot. A Kommunista Párt Alsőszelesten korábban vert gyökeret, mint Felsőszelesten. Szabó János, Pukler Imre, közismertebb nevén „Szittyá”, Milkovics Jenő, Molnár Ella (Elek Jánosné), özv. Németh Jánosné voltak a párttitkárok... Felsőszelesten 1947 februárjában alakult meg a MKP helyi szervezete... Horváth Ferenc lett a párt titkára.”¹⁵ 1945-ben az MKP-re a lakosság 1,6% szavazott. „Külön szervezetet hozott létre a termelőszövetkezet öse, a Földművelésszövetkezet termelő csoportja, ennek titkára volt Fülöp József, és volt külön községi alapszervezet Szele Imre titkárságával. 1948-ban az MKP és az SZDP egyesült, és létrejött a Magyar Dolgozók Pártja.”¹⁶ 1956-ban az MDP feloszlott és Magyar Szocialista Munkáspárt néven alakult újjá Antalóczi Gábor vezetésével.

„1945. június 17-én a felső-szelestei római katolikus egyházközség képviselő-testülete Dancsecs Imre plébános elnökletével és *nagyszámú hívő* részvételével rendkívüli gyűlést tartott, amelynek tárgya a pösfai római katolikus egyházközséggel együtt felállítandó lelkeszség megszervezése volt.”¹⁷ A megalakuló egyházközség döntése alapján „A lelkeszség köteles Felső Szelesten minden vasár és ünnepnap, Pösfán minden második vasárnapon, továbbá Karácsony, Húsvét és Pünkösöd napján szentmisét mondani.”¹⁸ Kovács Sándor megyéspüspök a jegyzőkönyvet 1945. június 20-án már jóvá is hagyta. (1494/1995 sz.) A felsőszelestei lelkeszség első plébánosa Tschida József, kőszegi hitoktató lett. Az 1945–46. év tanítói voltak Felsőszelesten Gróf Ferenc (fogságban), Gazdag Gyula, Rusz Sántha Irén, Pösfán Zalavári Károly, Nagy Mária.

Az első bérmálás során, 1947. szeptember 29-én 52 gyereket részesítettek a szentségben.

1948-ban „az iskolák államosítása következtében mind Felső-szelesten, mind Pösfán új javadalmazást kellett a kántoroknak megállapítani. Felső-szelesten közben a hadifogságból hazakerült Gróf Ferenc maradt a kántor, Pösfán pedig Horváth Gyula.”¹⁹ 1948. július 18-án az egyházközség döntött egy új plébánialakás építéséről. A püspökség részéről jelen voltak Dr. Sággy Elek püspöki jószágkormányzó és Dr. Lelkes József püspöki számvevő.

14 Uo.

15 Uo.

16 Uo.

17 MESTER László Alderik O. PRAEM.: Historia Domus Felső-Szeleste (1945–1989). 2. old.

18 Uo. 3. old.

19 Uo. 9. old.

1949-ben „A felső-szelestei gazdák egy része – különösen az ó-szegiek – kezdettől fogva ellenezték a plébánialakás építését. A rájuk kivetett hozzájárulást nem fizették meg. Közben az állam kibocsátotta az ötéves tervkölcsönt, amely súlyos terheket rótt a község legjobb módban élő gazdáira, az ún. *kulákokra*.”²⁰ Közben a hívek és plébánosuk között egyre jobban nőtt az ellentét, ezért a lelkipásztor eltávozott a községből. Az egyházi hatóság

A kastély a terasszal

Lautz Alfrédot bízta meg ideiglenesen a plébánia vezetésével. Tschida Józsefet a hívek reményei ellenére sem hívták vissza.

„1951. március 23-án Horváth Domonkos keresztutat állít fel a felső-szelestei templomban. A 14 stációs kép Desits Istvánné ajándéka... Június 13-án a Vas megyei Tanács Mezőgazdasági Osztályának Földbirtokrendezési Csoportja elfogadja a plébániának juttatott földekről való lemondást”²¹.

Mester László Alderik lelkész 1951-ben vette át a lelkészség vezetését. Az új lelkipásztor eleinte a cenki erdész házában lakott, az ellátását özv. Poór Jánosné

vállalta. A pósfiaiak azon kéréssel fordultak hozzá december 9-én, hogy tartson vásár és ünnepnapokon ott is misét. „Látva a pósfiaiak szegénységét, a gyerekek elmaradottságát – jócskán vannak köztük cigányok is –, a magam személyére vállaltam a minden vásár- és ünnepnapi misézést, ha az egyházközség gondoskodik kocsiról.”²²

„Az 1948. augusztus 20-i úgynevezett *Kecskeméti beszéd* után országszerte megindult az agitáció a termelősövetkezetek szervezése érdekében. Magyarországról parasztküldöttségek utaztak a Szovjetunióba. Szelestén (Felső-Szeleste) volt egy 1945-ben megalakult, elég jól gazdálkodó, egy kissé kapitalista jellegű termelősövetkezet.”²³

Az Új Élet Termelősövetkezet történetét Benczik Gyula kéziratára és Németh István (95 éves) volt tsz-elnök visszaemlékezése nyomán villantjuk fel. Az 1930-as években színvonalas gazdálkodás folyt a püspöki birtokon (Felsőszeleste), melyet a petőházi és nagy-cenki cukorgyárak is támogattak. Akkor cukorrépát, búzát, árpát, kukoricát, rozsot, zabot, krumplit termesztettek. A két Szeleste között a 30-as években politikai okokból átmenetileg egyre jobban elmélyült az ellentét. Míg Felsőszeleste királypárti, Alsószeleste kormánypárti volt. (1938)

Az alapító tag Németh István szerint a téleszt 1945. augusztus 12-én huszonöt cseléd család alapította a püspöki birtokból. Első elnöke Horváth Gyula volt – 1948 tavaszán bekövetkezett haláláig. Elnökei voltak később Horváth Mihály, Mosolicz István, Tóth Ferenc, Németh István, Horváth Ferenc. 1951–52-ben a szövetkezet területe és taglétszáma is gyarapodott. 1955-ben 63 család, 96 tag dolgozott. A téesztésze területe ekkor 735 kh volt. Né-

20 Uo. 10. old.

21 Uo. 13–14. old.

22 Uo. 15–16. old.

23 NÉMETH Lajos – HARTWIG Pál: i. m.

meth István, akit rövid ideig később felmentettek tisztsege alól, mert „templomba járó” volt, 1954-től 1967-ig újra elnök. 1959-ben a falu elnyerte a Termelőszövetkezeti falu címet.

„1969. évi saját gépek és fogatok állománya: 43 db traktor, 40 db pótkocsi, 2 db tehergépkocsi, 2 db személygépkocsi, 7 db gabonakombajn, és 36 kettes lófogat. Ez évben kezdték el, és 1970-ben fejezik be a nagyüzem minden igényét kielégítő gépjavitó műhely építését. A termelőszövetkezet vásárolt egy nagyteljesítményű toronyszárítót, gépszínt, magtisztító gépsort, cukorrépa-betakarító gépeket, a rét öntözéséhez berendezést, és villanypáztort. Ezek üzembe helyezése 1970-ben történik meg. A Tsz 331 db tehene teljes egészében gépi fejésre van beállítva...”²⁴

Alsószelesten a téesz-szervezés 1948–50-ben nem volt sikeres, a „párttagoknak hiányzott az úgynevezett paraszti tekintélye”. A Vorosilov MTSz „alakuló közgyűlését 1951. február 18-án este Varga József lakásának konyháján tartották meg... A közgyűlés 20 taggal, 312 kh földdel kimondta a termelőszövetkezet megalakulását.”²⁵ A termelőszövetkezetbe 1952-ben újabb tagok léptek be. „A beadási kötelezettség súlyos teherként jelentkezett a termelőszövetkezetre. A Tszcs, hogy kötelezettségének eleget tudjon tenni, kénytelen volt a környező falvakból összevásárolni mezőgazdasági termékeket (tojás, tyúk, stb.) nagy ráfizetéssel.”²⁶ (Egyéb tsz-ek még a faluban: Béke, Petőfi, Új Barázda, Haladás) 1953. év végén 60 tag, 453 kh, jó búzatermés. Elnök Takács József. Az 1954–55. év közepes termést hozott. Elnök újra Kovács Ferenc.

A falu lelkipásztorja így ír a termelőszövetkezetek megalakulásáról: „Szilveszter estéjén – a hálaadás előtt – a község nagyobb gazdái, pár kivétellel, aláírták a belépési nyilatkozatot. Az Ó-Szeg gazdái az Új Élet szövetkezetbe léptek be, a Fő-Szeg gazdái külön szövetkezetet alakítottak Petőfi néven.”²⁷ Az 1951-es zárszámadó közgyűlésen szép eredményekről számoltak be, így 1952-ben nagyobb belépések voltak. Az 1956-os év időjárása kedvező volt, az eredmények jónak ígértek. A forradalmi események nem nagyon zavarták meg a tsz gazdálkodását, voltak ugyan kilépések, de a többség a közös gazdaság megmaradására szavazott.

1951-ben megkezdtek a lovarda átalakítását művelődési otthonnak, melyet 1966-ban állami támogatással fejeztek be. Ebben az évben történt meg a község villamosítása. Az 1956-os események hatására a kilépettek egy része visszatért, és több 16–19 éves fiatal is jelentkezik. A Vorosilov és az Új Élet 1961-ben egyesülnek Haladás Tsz néven. 1967-ben a Haladás Pósfával és Ölbövel egyesült, és létrejött a Körismenti Tsz.

Visszatérve a falutörténet egyházi vonatkozásaira, 1952-ben a kántor Kondor Katalin alsószelestei leány volt. „Talán az egész országban nincs még egy község, ahol annyi öreglegény és öregleány van a faluban” – kesereg ekkor Mester László Alderik. Ezekben az időkben az egyházi rendezvényeket minden úton akadályozták (betiltás, traktorok és teherautók „bögetése” az istentiszteletek alatt, papok, hívek megfélemlítése). „Nagypénteken délután a Járási Tanács elnöke volt nálam, és először szép szavakkal próbált meggyőzni, hogy a feltámadási körmenetet a templom körül tartsam meg. Nem engedtem. Erre megtiltotta, hogy a faluban tartsuk. Az erőszak előtt meghajoltam.”²⁸ Májusban feljelentették a

24 BENCZIK Gyula: i. m.

25 NÉMETH Lajos – HARTWIG Pál: i. m.

26 Uo.

27 MESTER László Alderik: i. m. 20. old.

28 Uo. 18. old.

plébánost, hogy a május 11-i tanácsülést nem lehetett megtartani, mert az egybeesett a szent-ségimádással; Király Lajos tanácsitkár szerint ez volt az oka, hogy kevesen voltak a tanács-ülésen. Mester László Alderiket komolyan figyelmeztették viselkedése miatt.

Abban az évben két elsőáldozás is volt, hogy a bizonytalan politikai viszonyok kö-zött minél több gyermek nyerje el az Oltáriszentséget. Az október 26-i ölbői és felsőszelestei bérmálkozásokon 120 gyermek bérmálkozott. Amikor Gróf Ferenc igazgatót Jákfára helyezték át, utóda, Nagy Károly „megértőbb” volt. „Sikerült meggyőzőnöm arról, hogy a templomkert egyházi terület, és éppen ezért ne tartsák ott a tornaórákat és a labdarúgó mérkőzéseket.”²⁹

„Az egyházellenes fellépések 1953-ban sem mérséklődtek, annyira nem, hogy az iskolai hittanbeírítás körül sok visszaélés történt, így azt meg kellett ismételni.”³⁰ „Október folyamán templomunk szép keresztkúttal gazdagodott a majori hívek áldozatkészségéből.

A kastély homlokzata

A kastély oldalról

A keresztkutat Lorenz Antal iparművész készítette 2400 forintért. Az első újszülött, akit a keresztkútnál kereszteltem, Komondi László volt... A karácsonyi gyóntatásra elkészült a gyóntatószék is, főleg a község gazdáinak adományából. Asbóth István helybeli asztalos készítette.”³¹

Közben lazult a „klerikális reakció” elleni harc. 1954-ben a feltámadási körmenetet a fő-szegi útvonalon tarthatták. Ebben az évben vásárolt Baich bárótól egy bordó szőnyeget a templom részére, mely „az egész szentélyt befedi”. 1955-ben „A feltámadási körmenetet az Ó-Szegen, az Úrnapit a Fő-Szegen tartottuk meg. Persze előzőleg be kellett jelenteni a rendőrségnek.”³² A templom búcsújára Szele Józsefné szép fehér paláttal ajándékozta meg a templomot, a palástot Keszei Gizella alsőszelestei lakos készítette. Az ő művészetét dicséri a felsőszelestei és a pósfai fekete palást is.

1956-ban nem volt erőszakos cselekmény Szelesten. 1959-ben Mester László Alderik egy ellene szóló feljelentés kapcsán értesül, hogy szentbeszédeit elferdítve mind ismeri az Állami Egyházügyi Hatóság, aminek következtében egy évig nem tarthatott hittan órákat.

29 Uo. 18. old.

30 Uo. 20. old.

31 Uo. 22. old.

32 Uo. 25. old.

1959-ben arról panaszkodik, hogy egyre kevesebben járnak hittanra a gyerekek, melyet a szülők hanyagságára és az igazgatók „mesterkedésére” vezet vissza.

1961. „Január 1-vel az állam megkezdte a papság fizetésének csökkentését. A plébánosokét 743 Ft-ról 545 Ft-ra, a lelkészekét 623 Ft-ról 475 Ft-ra, a káplánokét 550 Ft-ról 420 Ft-ra szállította le.”

1962-ben végre elkészül egy új plébánialakás, 1966-ban befejezik az alsószelestei templom belső tatarozását. 1974-ben húsvéthétfőn nagy részvét mellett eltemeti a falu népe Molnár Gyulát, a szelestei arborétum vezetőjét. Még az évben befejezik a templom belső tatarozását. 1975. július 12-én délelőtt 10 órakor villám csapott a templomtoronyba. Augusztus 31-én felszentelték az új harangot. 1976-ban kéménytűz következtében kigyulladt az iskola, melynek belső berendezését sikerült csak kimenteni.

Az első urnás temetés a faluban 1978-ban volt. Az 1970-es évektől a plébánia és a helyi téves együttműködése példás.

Manapság sokan keseregnek az időjárás anomáliáin. A korábbiakat Mester László Alderik híven követte feljegyzéseiben. Íme néhány példa:

1962. VII. 15. jégeső, az árpában 100%-os, a búzában 70–80%-os a kár. A konyhakerteket is tönkretette a jégeső.

1970. Nagyon hosszú télről emlékezik.

1974 januárjában voltak 10–12 °C melegek, februárban 25 °C is.

1985. márciusi tél, 17-én vasárnap este hatalmas hóvihár villámmal, mennydörgéssel, pár perc alatt 15 cm hó esett.

1987. március 1-2. nagy havazás, 3, 4, és 5-én –13–15 °C hideg, július 12–14. nagy kánikula (30–35 °C), utána vihar jégesővel. Július 27-én reggel 6 fokot mért.

Az 1980-as években gombaüzem működött Alsószelesten, melynek megszűnte után pulykatelep lett a területen. Napjainkban az 1980-as években alapított tápszerkeverő üzem Tápkeverő Üzem UVM néven működik. „Az üzemet 2015. október 1-én adták át. „Csaknem egymilliárd forintos beruházásával elkészült az ország egyik legkorszerűbb és legnagyobb kapacitású takarmánykeverő üzeme a Vas megyei Szelesten, közölte az UMB-cégcsoport vezetősége az MTI-vel.”³³

A község sokáig fuldoklott a benzingőzben, és a gázolaj ártalmas hatásait is el kellett viselnie. Ha át akartak menni a szemben lakó rokonokhoz, barátokhoz (a lakosok szerint), sokszor 10–20–30 percet is kellett várni a kamionok, személygépkocsik, stb. áradata miatt. Az áldatlan állapotok végre az elkerülő út 2010. december 15-ei ünnepélyes átadása után szűntek meg.

„**A kastélyt** egy 1809-ben készített terv alapján építtette fel *szentgyörgyi* Horváth (III) János cs. kir. kamarás, királyi táblai ülnök. A rezidencia akkor minden bizonnyal klasszicista stílusú volt. A földbirtokos halála után legfiatalabb fiára, (II.) László Vas vármegyei alispánra szállt az épület. A tornyon lévő kronosztikon tanúsága szerint a kastélyt *szentgyörgyvölgyi* Horváth (II.) László 1855-ben romantikus stílusban átalakította és kibővítette.”³⁴ (vidéki angol udvarház = cottage stílus).

33 http://webradio.hu/hirek/gazdasag/korszeru_takarmanykevero_uzemet_adtak_at_a_vas_megyei_szelesten

34 VIRÁG Zsolt: i. m. 243. old.

Az arborétum kialakítását gróf Festetich Andor kezdte el, aki Vörösvárról sok évelő dísznövényt és díszfát vásárolt. A gróf az első Wekerle-kormány, majd a Bánffy-kormány földművelésügyi minisztere volt. Az 1871-ben átvett birtokot pénzügyi nehézségei miatt el kellett adnia, a vevő báró Baich Mihály volt. Addigra a kert már 500-nál több dísznövényt tartalmazott, tehát az arborétum alapításának időpontját nyugodtan 1871-re tehetjük, alapítójaként pedig gróf Festetich Andort is tekinthetjük az arborétumot felfejlesztő Baich Mihály báró mellett.

Az épületben a kisajátítás után 1948–1951 között népfőiskola működött (gondnoka Tóth József), majd különféle mozgalmi iskolák, DISZ, pártvezető iskola talált otthonra. 1954-ben a kastély részben leégett; az új tulajdonos, az Állami Erdészet a tetőszerkezetet kijavította ugyan, de a kastély lassan romossá vált. Több „tulajdonos” és vevőjelölt után végre először a Magyar Hitelbank vásárolta meg és fel is újította, majd megvásárolta az ABN-Ambro bank, s 2000 óta kastélyszállóként működik.

AZ ARBORÉTUM TÖRTÉNETE

A GYŰJTEMÉNYESKERT ALAPÍTÓI

Gróf Festetich Andor 1871 után kezdte el a növénygyűjtemény kialakítását. A növényeket elsősorban osztrák faiskolákból szerezte be. Ő alakította ki a kastély előtt lévő teraszrendszert, melyet később egyedülállónak neveztek sokan. A teraszokról jó a rálátás a kastélyra, a kastély elől pedig a Répce-síkságot lehetett annak idején szemlélni.

Báró Baich Mihály: családja 1791-ben szerzett címeres nemesi oklevelet. Baich János mitrovicai kereskedő volt. Egyik fia, Tódor a varadiai ágat vitte tovább, mely 1882-

ben osztrák bárói rangot, míg báró Baich Miklós és unokaöccsei 1891-ben magyar bárói címet kaptak. A szerb származású magyar családot II. Lipót emelte nemesi rangra az 1789–90-es török háborúban szerzett érdemeiért. Miklós utódja rokonságban állt a szerb királyi dinasztia megalapítójával, Obrenovics Milossal.

Baich Mihály (1889–1955) „Alsószelestei földbirtokos. A gróf Festetich Andor által 1871-ben alapított parkot ő fejlesztette arborétummá. Az általa alapított arborétum két fő értéke a Közép-Európában egyedülálló teraszrendszer, mely 1927-re készült el, és az évelőskert, mely

Tujás parkrészlet

1927-ben 819-féle lágyszárú dísznövényt tartalmazott... A kert 1927-ben több mint 80 fenyőfélével, összesen 2000 növényféléseget tartalmazott...³⁵ „Baich Mihály nemcsak magának építette a parkot, az nyitva állt a falu lakossága számára is. Cselédeinek, alkalmazottainak

35 SOMKUTHY Ferenc – DR. TÓTH József: A Vasvármegyei (szombathelyi) Kertészeti Egyesület története (1912–1949). Pro Natura kiadása, Szombathely, 2008. (A továbbiakban: SF TJ VVKE) 45. old. (Pro Natura Könyvek)

házasulásakor kelengyét adományozott. Baich Mihály emberségéről vall 1994-ben egy idős helybéli: „A buszmegálló előtt idős bácsi áll. Botjára támaszkodva a kastélytornyot nézi. Megszólítom: Csak nem ismerte Baich bárót? Egy pillanatnyi csend, aztán könnyes szemekkel mondja: Hogyne ismertem volna! Nála szolgáltam annakidején... (...) Egyedül élt, magányosan, a park volt minden szenvedélye. Olyannyira, hogy lerajzoltatott egy-egy részletet, megtervezett mindent, és a kertészeknek azt kellett csinálni! Persze ő maga is ott volt a munkáknál, ha kellett, megfogta az ásót, a kapát is. Nem is hagyta el Szelestét, még akkor sem, amikor kitéték a cselédházba. Később meg egy volt szolgájánál húzta meg magát. De az arborétumból nem lehetett kitiltani: bement ő oda minden nap. Még azután is, amikor a kastély 1953-ban leégett. Villám csapott bele, vagy felgyújtották? Ki tudja... Szóval így maradt. Itt is van eltemetve szegény”³⁶

Mivel a kert nyitva volt hétvégeként és ünnepnapokon, továbbá a már említett humánus vonásainak „köszönhetően a háború alatti és utáni kártevési hullám megkímélte a növényállományt.”³⁷

A súlyosan tüdőbeteg báró (svájci szanatóriumban töltött több hónapot évente) kedvencei a növények mellett a versenylovak voltak. Számukra épült az ún. „vörös istálló”, mely ma a község kultúrházaként működik. A parkot 1947-ben államosították. Később a bárót a Kiskastélyból is kilakoltatták (önként lemondott róla?). Így volt alkalmazottjánál, Ölbön húzta meg magát 1955-ben történt haláláig. Utolsó éveire emlékezve a népfőiskolai gondnok, Tóth József mesélte első találkozását a báróval az évelőskertben, ahol virághagyományokat szedett ki, hogy esetleg azokat értékesítse, esetleg élelemre cserélje. A báró nagy zavarban volt, hogy tolvajnak könyvelik el, mire a gondnok közölte, hogy nyugodtan szedje ki, hiszen ezeket a növényeket ő telepítette, tehát az övéi. Megnyugtatta afelől is, hogy továbbra is csak jöjjön be a kertbe, sétálgasson, adjon tanácsokat, mint szakértő. A báró a szelestei temetőben talált örök nyugalomra.

Baich Mihály szoros szakmai és baráti kapcsolatokat ápolt a kor gyűjteményes kertjeinek tulajdonosaival, így pl. gróf Ambrózy-Migazzi Istvánnal (Jeli), Erdődy Sándorral (Vép), Dr. Saághy Istvánnal (Kámon), híres botanikussokkal (pl. Gayer Gyula), akik szívesen vendégeskedtek Szelestén, kicserélve honosítási, gyűjtési tapasztalataikat és növényeiket. Ide kívánczik egy derűs mozzanat is, melyet számomra Molnár Gyula mesélt el: Egy alkalommal a cseléd lányok kétségbeesetten rohantak le, kiáltozva: Jaj, jaj, vége a világnak! Megjelent az Antikrisztus, most adja az áldását a kastély erkélyéről. Felmentem és láttam, hogy Ambrózy gróf úr az erkélyen áll és éppen nyújtózkodik. A lányok nagy szakállá miatt nézték Antikrisztusnak, és a nyújtózkodását áldásnak vélték.

Kapcsolatban állt kora kertészeivel is, és azok egyesületével, a Vasvármegyei Kertészeti Egyesülettel. Kertészei voltak Horváth János, Lumnitzer Károly és Molnár Gyula, akinek több évtizedes munkáját az arborétum fennállásának 100. évfordulóján a Munka Érdemrend ezüst fokozatával ismerték el. Munkájukat 1953-ban segítette még Sümegi János erdőész.

Az Országos Magyar Kertészeti Egyesület az **1924. szeptember 4-i Országos Kertészeti Kiállítását** Szombathelyen rendezte. Baich Mihály díszkertészet és virágkertészet csoportban állította ki növényeit. A résztvevő kiállítók, kertész szakemberek a rendezvények,

36 NAGY Ildikó: Fák, virágok fények – és tények. *Vasvármegye*, 1994. VIII.12.

37 HEGEDŰS Henrietta: A Szelestei Arborétum megőrzése és helyreállítása. Szeleste Önkormányzata, 2013. 3. old.

előadások végén a gyöngyösapáti Apponyi-kastély kertjét és Baich Mihály alsószelestei gyűjteményét látogatták meg. Schneider József a *Kertészeti Lapok* 1935. évi kiadványában így méltatja az arborétumot: „Külön figyelmet érdemel báró Baich Mihály alsószelestei gyönyörű kertje, mely főleg évelő gyűjteményéről híres”.³⁸ Baich Mihály arborétumfejlesztő munkáját külön, a következő részben ismerteti a tanulmány.

AZ ARBORÉTUM BAICH MIHÁLY IDEJÉN

„A Szelestei Arborétum hazánk talán leghangulatosabb, egyedülálló, szép látványossága. Egyediségét elsősorban fajgazdag évelős kertjének köszönheti-köszönhette.”³⁹ Sajnos ezek a szavak az évelős kertről ma nem érvényesek, mert míg a 2011–13-as felújítás során a park többi része és az újonnan kialakított gyógynövényes kert sikerként könnyvelhető el, az évelős kertbe kiültetett növények jó része elpusztult, vagy satnya lett pár év alatt. Így célszerű lenne újra napirendre venni Közép-Európa egyik (volt) leghíresebb évelő gyűjteményét.

A kastélykert Szeleste községben fekszik, területe 13,5 ha. Helyrajzi száma 21–129, természetvédelmi törzskönyvi száma: 43/TT/52, védetté nyilvánítási száma 630/52, ideje 1952. XI. 13. Tulajdonosa Szeleste Község Önkormányzata.

Az Ős-Rába hordalékából a szél által kialakított löszön 70–100 cm vastag vályogos-löszös agyag terül el, agyagbemosódásos, illetve helyenként meszes, vasas rétegekkel. A gyűjtemény K–Ék-i kitettségű. Eredeti növényzete ún. „heide” vegetáció, melyet csarab, boróka és nyír mellett szelídgesztenye, a gyepszintben kankalin fajok (*Primula acaulis*, *P. canescens*), tőzike (*Leucojum vernum*) és hóvirág (*Galanthus nivalis*) egészítenek ki.

A park fejlődése kertművészeti-kertépítési szempontból a következő szakaszokra bontható:

„szentimentális tájképi	1850
dendrológiai	1872
virágtáblás	1913. ⁴⁰

A parkot 1871-ben már előző tulajdonosa, gróf Festetich Andor elkezdte kialakítani, az ekkor még kezdetleges állapotú kastély körüli parkból, erdőszerűen meghagyva az őshonos fafajokat. Ez ma a kastéllyal szemben állva az épület jobb oldalán és részben mögötte látható. 1873-ban a Bécsi Világkiállításon vásárolt több fenyőfélélet, ezt követte több erfurti vásárlás. Végül a kert fajszáma meghaladta az ötszázat. „Festetich gróf 1910-ben

Évelőskert

38 SCHNEIDER József: Dendrológiai kertek. *Kertészeti Lapok*, 1935. 28–29. old.

39 TÓTH József: A Szelestei Arborétum évelőskertje. *Vasi Honismereti Közlemények* 1991. 34. old.

40 MESTERHÁZY Sz. Tihamér: Szelestei Arborétum. (Festetich és Baich-féle kert). In: Országos jelentőségű védett kertek, parkok, arborétumok, botanikus kertek és fasorok hosszú távú fejlesztése, tervezése (1980–2000), Bp. II. kötet, 1979. 174. old.

költözött el a birtokról. Majd báró Baich Mihály vette át a 848 ha földterületet Alsószelesten, Ölbön és Pósfán, valamint a kastélyt és a kertet. Szelestére költözésétől (1913) kezdve a rendelkezésre álló pénzt, időt, és szellemi energiát az arborétum fejlesztésére fordította.”⁴¹

1932-re a park már Gayer Gyula botanikust is elbűvölte: „Ma a park Magyarország legszebb parkja. A fákbán, facsoportokban, fakulisszákbán, ligeteivel és erdődarabjaival adott keret egyesítette a kert minden szépségét, amit a mai kertművészet a díszcserjékkel, évelőkkel, kőcsoportokkal, szárazfalakkal, stb. elő tud állítani.”⁴² „1914-ben két kertészlakást, üvegházat és melléképületeket építettek fel”.⁴³ Az első világháború kitörése, majd az azt követő zürös időszakban a kert fejlesztésére sem munkás, sem anyag nem állt rendelkezésre. Külföldi növényanyaghoz sem lehetett hozzájutni. Szerencsére ekkorra már kialakult hazánkban is egy növényanyag választék a faiskolákban (pl. Unghváry), magángyűjteményekben, közparkokban, így kisebb mértékben ugyan, de lehetett növelni a gyűjteményt. Az első növénygyűjtemények külföldről csak 1924-ben indulhattak útra: holland virághagyományok, sziklai növények, őszirózsák, krizantémumok, a németországi Hesse cégtől pedig díszcserjék érkeztek. 1924–25 folyamán elkészült a kastélyhoz vezető serpentin, 1927-ben felújították a már korábban Festetich által épített teraszrendszer is. A tájképi részleteket Baich először Kleiner Oszkár festőművésszel tervezettette meg, utána ültették ki a növényeket. Ennek legszebb, ma is fellelhető egyik példája a borókacsoport (*Juniperus*). 1927-ben már több mint 80 fenyőfélé, összesen 2000 fajtát és változatot tartalmazott az arborétum. Az évelős kertben 819-féle lágyszárú dísznövény virított. A nagy sziklakertet 1930-ban Kleiner Oszkár előzőleg látványilag szintén „megkomponálta.” A kivitelezési munkákat 1923–24-ben Fics Edmund, majd 1927-től a 40-es évekig Mészáros József főkertész irányította. A jelentősebb dendrológiai értékű fák zömében ekkor kerültek az arborétumba: így a páfrányfenyő (*Ginkgo biloba*), a különféle jegenyefenyők gyűjteménye (*Abies sp.*), melynek legidősebb tagja a görög jegenyefenyő (*Abies cephalonica*), a különféle cédrusok, atlanti, himalájai, libanoni (*Cedrus atlantica*, *C. deodora*, *C. libani*), a japánciprus (*Cryptomeria japonica*), hamisciprusok (*Chamaecyparis sp.*), boróka fajok, fajták (*Juniperus sp.*), a mamutfenyő (*Sequoia gigantea*), többféle hosszútűjű fenyő (*Pinus sp.*), a mocsárciprus (*Taxodium distichum*), azonkívül még számos tülevelű és lombhullató fa. Idős szelídgesztenyék (*Castanea sativa*), és az idős tölgy gyűjtemény is emelei a park értékét. Ritkaság a keleti származású papíreperfa (*Broussonettia papyrifera*), a vasfa (*Gymnocladus dioica*), a kínai sárgafa (*Xantoxerces sorbifolia*) szintén botanikai ritkaságok. Tölgy gyűjtemény (*Quercus*), terebélyes bükkök, köztük a szép piros-rózsaszín levelű *Fagus sylvatica* „*Roseomarginata*”, a hársak (*Tilia*) terebélyes koronái adnak árnyat a természet szerető látogatóknak. Itt említendő meg a faiskolai forgalomban és a közparkokban már elterjedt, itt szelektált klón, a szelestei hárs, mely az ezüsthársnak egy gyönyörű, szép alakú változata (*Tilia argentea* „*Szeleste*”). Alább a park idős és nevezetes fái TÓTH József–SOMKUTHY Ferenc–CZIMBER Béla: *Vas megye idős és nevezetes fái* (2000) nyomán. A felmérést ifj. Bánó István végezte.

„*Abies anmabilis* (vöröstobozú jegenyefenyő), *Abies cephalonica* (görög jegenyefenyő), *Abies grandis* (tengerparti jegenyefenyő), *Abies nordmanniana* (kaukázusi jegenye-

41 Ifj. BÁNÓ István – SOMKUTHY Ferenc: Szelestei arborétum. 1977. 186. old., pp. 185–225. In: LUSSA Vince – TEMESI Lászlóné: Arborétumok Vas megyében. Natura, Bp. 1977. 231 old.

42 GAYER Gyula: Die Gartenkultur des Eisenburger Komitates. In: Annales Sabarienses: Folia Musealia 1. Szombathely, 1932. 12–15. old.

43 Ifj. BÁNÓ István – SOMKUTHY Ferenc: i. m. 186. old.

fenyő), *Abies numidica* (numídiái jegenyefenyő), *Calocedrus decurrens* (gyantás cédrus), *Chamaecyparis lawsoniana*, „*Erecta Viridis*” (oregoni hamisciprus változat) – 4 ágú, *Fraxinus excelsior* (magas kőris), *Juniperus virginiana* (virgíniái boróka), *Picea orientalis* (keleti luc), *Pseudotsuga menziesii* (douglas fenyő), *Sequoia gigantea* (mamutfenyő), *Taxus baccata* (tiszafa), *Acer campestre* (mezei juhar), *Acer pseudoplatanus* (hegyi juhar), *Castanea sativa* (szelídgesztenye), az ún. vasasfa, mely sajnos 2016-ra elpusztult, *Corylus colurna* (törökmogyoró), *Fagus sylvatica* „*Atropurpurea*” (vérbükk), *Fagus sylvatica* „*Laciniata*” (szeldelt levelű bükk), *Fagus sylvatica* „*Roseomarginata*” (rózsaszín levélszélű bükk), *Juglans nigra* (fekete dió), *Magnolia acuminata* (hegyeslevelű lilomfa), *Platanus occidentalis* (nyugati platán), *Quercus imbricaria* (zsindehyes tölgy), *Quercus robur* (kocsányos tölgy), *Tilia cordata* (kislevelű hárs), *Tilia plathyphyllos* (nagylevelű hárs).⁴⁴ A felsorolt fák életkora 100 és 350 év közötti.

AZ ARBORÉTUM SORSA 1945 UTÁN

A kastély parkjának **1945 utáni története** jól példázza a kastélykertek kálváriáját, bár társainál jóval szerencsésebb. A kastély leégését leszámítva – szándékosan vagy gondatlanságból, hozzá nem értésből – nem szenvedett károsodást. „Hála a szelestei falu népének a földosztáskor felparcellázott arborétum új tulajdonosainak, akik kellő értelemmel és kultúráltsággal megáldottan a kertet megvédték a végső pusztulástól.”⁴⁵

1947-ben a park és a kastély állami tulajdonba került, használatra a Vallás és Közoktatási Minisztérium kapta meg. „A parkra ez idő tájt a falu lakossága, az ott maradt báró (aki a kiskastélyt megkapta, de községi iskola céljaira lemondott róla), Molnár Gyula, Lumnitzer Károly vigyáztak. 1948-ban a százhetvenkétféle kaktuszt tartalmazó üvegházat le kellett bontani. A kastély ekkor kifosztva állt, irattárát és könyvtárát a kastély melletti fenyő alatt a szokásoknak megfelelően elégették. A fenyőt (*Chamaecyparis lawsoniana Erecta Viridis* = oregoni hamisciprus változat) ki akarták vágni, de az október 1-től kinevezett népfőiskolai nevelő és gondnok nem engedte. Ez volt sokáig az arborétum egyik jellemző növénye, mely rákerült a „100 éves az Erdészeti Egyesület” bélyegre is. Molnár Gyula kertész vezetésével Sümeghi Károly erdész és Horváth János szakszerű metszése nyomán a fa ma is él... Az iskola célja volt... a művelt parasztság képzése, hogy a dán mezőgazdasági példához hasonlóan és Veres Péter elképzelése alapján megvalósulhasson a gazdag parasztlakó ország.”⁴⁶ 1949-ben súlyos szűkítés tette tönkre a fenyők egy részét. Megfékezését Bánó Istvánra, a Szombathelyi Erdészet fiatal mérnökére bízták, aki a feladatnak sikerrel eleget is tett. A népfőiskola 1949-ben megszűnt, megszüntették, helyette ún. „tömegszervezeti” célokat szolgált az épület (UFOSZ, FÉKOSZ, DÉFOSZ, MNDSZ, MADISZ), 1–3 hetes tanfolyamokat tartottak helyette.

1951-ben dr. Kárpáti István védettségre ajánlja a kertet, melynek kastélyában DISZ iskola működik, és tűzifa-kitermeléssel is foglalkozik, amivel jócskán vissza is él. Védetté 1952. XI. 13-án nyilvánítja a parkot az Országos Természetvédelmi Tanács, és a Szombathelyi Állami Erdőgazdasággal kezelte. Pap József dendrológiai felmérését 1953-ban Mé-

44 TÓTH József – SOMKUTHY Ferenc – CZIMBER Béla: Vas megye idős és nevezetes fái. Pro Natura könyvek, Pro Natura Egyesület, Szombathely, 2001. pp. 89, XXXVI. Tábla, 36–37. old.

45 TÓTH József: Végveszélyben a szelestei arborétum évelőskertje. *Vasvármegye*, 1990. máj. 14. 2. old.

46 TÓTH József: A Szelestei Arborétum évelőskertje. *Vasi Honismereti Közlemények* 1991. 35. old.

száros József főkertész segítette. 1954-ben a DISZ-esek a kastély épületében gondatlanságból tüzet okoztak (egyéb források szerint mások által keletkezett a tűz), és a kastély félig leégett.

A természetvédelmi oltalommal megkezdődött a park rendbetétele, a gyűjtemények bővítése is magcserék (index seminum), növénycserék, vásárlás útján. Molnár Gyula vezetésével az évelős kertben megifjították a törpe puszpáng sövényt (*Buxus sempervirens* var. *arborescens*), a magoncokat eltávolították a parkban, az utakat rendbetették, és a besűrűsödött állományt is megritkították. 1957-ben nagyarányú mókuskártétel volt. „1969-ben hótorés áldozata lett az 1873-ban ültetett andalúziai jegenyefenyő (*Abies pinsapo*) – a 24 méter magas és 77 cm-es átmérőjű fából ma már csak a 7m-es, borostyánnal befutott csonk áll.”⁴⁷

A leégett kastélyt a DISZ iskola megszűnése után az Állami Erdőgazdaság vette át, de felújítani nem volt pénze. „1977-ben a Szombathelyi Állami Erdőrendezőség levelet írt az OTVH-nak (Országos Természetvédelmi Hivatal), amelyben kéri véleményét a kastély lebontásáról. Választ nem kapott.”⁴⁸ 1961-ben Pap József révén értékes kankalin (*Primula*) magvakhoz jut az arborétum. 1962-ben télen több déli származású növény elfagyott. Ez idő tájt Gerd Krüssmann híres faiskolai és dendrológiai specialista látogatta meg a kertet, és elismerően szólt az ott végzett munkákról és a gyűjteményről. 1968-ban szó volt arról, hogy az Oladi Mg. Szakiskolát bízzák meg a kezelői jogokkal, míg végül 1968-ban a Szombathelyi Kertészeti és Parképítő Vállalatot bízták meg. 1969-ben a parkban 4 fő állandó és 3 időszakos munkás dolgozott.

„Az arborétum 100 éves megünneplésére 1972 májusában került sor. Ezen az ünnepségen avatták fel az arborétum bejáratánál az alapítók és fejlesztők emlékoszlopát, s tüntették ki Munka Érdemrenddel Molnár Gyula arborétum vezetőt is, aki 1924-től a kertben mint kertész szakember dolgozott. Majd a természetvédelmi kezelésbe vételtől kezdve pedig az arborétum vezetője volt. Vezetői beosztásában nagy szaktudását, fizikai és szellemi energiáját az arborétum megvédésére és fejlesztésére fordította egészen 1973-ban bekövetkezett haláláig. Hamvai a falu temetőjében pihennek.”⁴⁹

A park teljes körű jellemzését Mesterházy Sz. Tihamér adta 1972-ben, aki akkor 127 örökzöld fajt, 152 lomblevelű fafajt, 361 cserjefajt, 150 évelőfajt említ. A park fenntartási színvonalát 80%-ra becsülte, látogatóinak számát évi 15 ezerre tette.

Az évelős kert fennállása során 1990-ig összesen 1451 lágyszárú dísznövényféle fordult meg. A pusztulás különösen 1976 után gyorsult fel. Az évelőknél 1927-ben Baich Mihály, 1951-ben Tóth László (gyorsfelmérés), 1972-ben Kovács Judit, 1976-ban ifj. Bánó István és Tóth József, 1988–89-ben az MMIK Búvár Klub Növénytani Szakcsoportja végeztek felméréseket.

„Az út jobb oldalán terül el az ún. évelő virágoskert. Nyugati és északi oldalról kőfállal, keleti és déli oldalról drótkerítés előtti sűrű cserjefállal határolt. A kert zárt egységet képez. Kilenc parcellát találunk benne, melyek négyszöget alkotnak... Az itt lévő gyűjtemény fajtaválasztékban és a növények elrendezése szempontjából is nagyon jelentős. A kertet észak felől *Thuja occidentalis* sövény zárja le. Az egyes parcellák út felőli részei 10 cm magas és 15 cm széles *Buxus* sövénnel vannak határolva. Az utakat két oldalt évelőágyak

47 EMMERLINGNÉ KÖHLER Marietta: A Szelestei park felújítási és fejlesztési terve. Szakdolgozat, Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem, 1980.

48 Uo.

49 Ifj. BÁNÓ István – SOMKUTHY Ferenc: i. m. 189–190. old.

szegélyezik, melyek mögött harmonikus egységben cserjék és pár fa van. Az évelők úgy vannak összeválogatva, hogy márciustól októberig mindig találunk az utak két oldalán lévő ágyak közül virágzót. Így megkülönböztetünk kora tavaszi, májusi, nyári és őszi ágyakat. A cserje háttér úgy van megválogatva, hogy a virágzás idejében és színhatásában is harmonizáljon az évelőkkel. Régen az öntözővíz központi kútból vízvezeték és csőhálózat révén jutott el a kővályús öntözőrendszerbe, melyet ciszternák szakítottak meg.⁵⁰ Az 1960-as években kerültek ide a 21-es parcellából a sziklakert átmenekített évelői is. 1989-re az „évelők többnyire elöregedtek, kivesztek, a parcellák a »Szelestei Napok« kivételével az állandó munkaerő hiányában a gondozatlanság látszatát keltik, a dolgozók munkaidejük jó részét díszfaiskolai szaporítóanyag előállításával töltik, így a kert aktuális munkái vontatottan haladnak, vagy elmaradnak”.⁵¹

Az 1958 és 1976 közötti kiültetéseket a kiültetési jegyzőkönyvek alapján próbáltam meghatározni. A jegyzőkönyvek szerint 1958 óta a kiültetések az alábbi mértékűek voltak: (Az első szám az évet, a gondolatjel utáni szám a kiültetett taxonok számát jelzi. Taxon: növényrendszertani egység, jelölhet fajt, fajtát, változatot stb.)

1958 – 4	1962 – 78	1966 – 35	1970 – 70	1974 – 51
1959 – 19	1963 – 63	1967 – 16	1971 – 53	1975 – 108
1960 – 10	1964 – 97	1968 – 15	1972 – 82	1976 – 6
1961 – 53	1965 – 30	1969 – 51	1973 – 10	

A hanyatlás már 1972 óta a taxonszámon is megmutatkozik. Ha ebbe bele vesszük mérséklő hatásként az új növények telepítését is, akkor a meglévő állomány pusztulása még jobban mutatkozik. Pl. az 1927. évi törzsananyagból (819) 1989-re csupán 161-féle évelő maradt.

A parkban a különböző felmérések alapján így változott az évelőfélék száma az évelős kertben: 1927: 819-féle, 1972: 456-féle, 1976: 438-féle, 1989: 182-féle lágyszárú volt a 9 parcellában.

A park területén az állatvilág is gazdag. Számtalan madár mellett kuriózumként siklók is élnek, méretük meghaladhatja az egy métert is. Megfigyelni őket főleg meleg nyári napokon, eső után lehet, mert akkor az utakon napoznak.

AZ ARBORÉTUM MEGŐRZÉSE ÉS FELÚJÍTÁSA (2011–2013)

A gyűjteményes kert felújítása a Széchenyi-terv KEOP-pályázat Gyűjteményes növénykertek és védett történeti kertek megőrzése és helyreállítása c. pályázati konstrukciója keretei között valósult meg. A projektre az Új Széchenyi-terv 215 382 988 Ft-ot biztosított. Az előkészítést Galántai György polgármester idején végezte Szeleste Község Önkormányzata, az átadás 2013. november 11-én történt Rozmán Róbert polgármestersége idején. A műszaki előkészítést a Hídépszolg. Kft., a kivitelezést a PRENOR Kft., a DEEP Forest Kft., és a SADEX Kft. végezte.

50 KOVÁCS Judit: A Szelestei Arborétum rekonstrukciója. Szakdolgozat. Kertészeti Egyetem, Bp. 1972.

51 TÓTH József: A Szelestei Arborétum évelőskertje... i. m. 38. old.

„A projekt során a történeti és gyűjteményes növénykert helyreállításával kapcsolatosan elsősorban kertészeti eszközökkel biztosítható feladatok kerültek elvégzésre. Ezek voltak: a sarjtelepek eltávolítása, az aljnövényzet kitisztítása, a besűrűsödött cserjeállomány ritkítása, az értékes növényegyedek bemutatása, a térszegélyek, épített és növényi térfalak rendezése, a régészeti rétegeket nem sértő tereprendezések, a sziklakert föltárása, a teraszkert és az évelős kert revitalizációja, a történeti sétautak és egyes installációk (támfalak, téglakerítés, műkö lépcsők, padok, köszegélyek, épített folyóka) helyreállítása. A kastély közeli kútházat »kápolnává« alakították. Új funkcióval gazdagodott a fölhagyott faiskolai anyatelep (csemetekert). A helyreállítás során – a növényállomány egészségügyi állapotának javításán túl – a közjóléti-műszaki létesítmények helyreállításával és új növények telepítésével sikerült az országosan védett területet megóvni.”⁵² Az utakat újra burkolták műkövel, betonnal, murva kőzsalékkal, mellettük korhű műkö padokat helyeztek el. A kastély közelében lévő egykori „aranyhalas medencét” is felújították, és madáritatóként funkcionál. Sajnos ott jártamkor víz nem volt benne. A madarak „jólétét” hivatottak szolgálni a madáretetők és odúk. A teraszrendszerhez az évszakoknak megfelelő növénykiültetés került, a parterre ágyásait is felújították a kastély előtt. A régi sziklakertet is feltárták a ráakódott föld- és avarrétteg eltávolításával. A nyiladékok újra nyitása és a cserjék ifjító metszése a tájképi térszerkezet helyreállítását szolgálja.

A Fa lelke, idős platánfa törzse

Az évelős kert helyreállítása során a parcellaszerkezet adott volt. Az aljnövényzetet eltávolították, friss, tápdús földet terítettek el, ebbe kerültek az évelő dísnövények az eredeti koncepció (évszakok váltakozásának megfelelő nyílásidő) szerint. Sajnos néhány tő elhelyezése magasság szerint nem megfelelő (kerültek előre magasabb, hátra alacsonyabb növekedésű növények). Nem került sor az egykori kulisszarendszer felújítására, az évelők nyílásának megfelelő előregedett háttércserjék felújítására, pótlására, így az eredeti „kulisszás” megoldás nem látható eléggé. A korábban részletezett öntözőrendszer elemeit is megújították. Új „kertként” gyógynövénykertet létesítettek a volt csemeteiskola helyén, melynek látványa impozáns. A gyűjtemény drótkerítését esztétikusabb fémrácsosra cserélték, és az évelőkert most több ponton gyalogutakkal kapcsolódik a nagyobb parkrészekhez.

„Az arborétumban összesen 380 lombos fa, 420 örökzöld, 1828 cserje, 19 950 db évelő, 3512 sziklakerti évelő, 2199 rózsató, 300 rhododendron, 8745 gyógy- és fűszernövény kiültetése történt meg.”⁵³

A 2011–13 közötti felújítást már több ízben többen is javasolták. Egy ilyen felújítási pályázathoz készítette ifj. Bánó István arborétumvezető a 2002. január 1-i dendrológiai listát, mely 427-féle lomblevelűt és 104-féle tűlevelűt tartalmaz.

52 HEGEDŰS Henrietta: A Szelestei Arborétum megőrzése és helyreállítása. Szeleste Község Önkormányzata, 2004. 14. old.

53 Uo. 23. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM, FORRÁSMUNKÁK

- A szelestei Szentgyörgyi Horváth, Festetich majd Baich kastély építéstörténeti vázlata, Szeleste, Polgármesteri Hivatal
- BAICH Mihály: Az alsószelestei park. In: Vasvármegye és Szombathely város kultúregyesülete és a Vasvármegyei Múzeum évkönyve, 1926–27. Szombathely, 179–196. old.
- BÁNÓ István ifj. – SOMKUTHY Ferenc: Szelestei Arborétum. In: Lussa Vince – Temesi Lászlóné: Arborétumok Vas megyében. Natura, Bp. 1977. 185–225. old.
- BENCZIK Gyula: A két Szeleste története 1950-ig. Kézirat, 1977.
- BOROVSKY Samu (szerk.): Vasvármegye. Apollo Irodalmi és Nyomdai RT., Bp. 1898. 622 old.
- EMMERLINGNÉ, KÖHLER Marietta: A szelestei park felújítási és fejlesztési terve. Szakdolgozat, Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem, 1980.
- FÉNYES Elek: Magyar Országban s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. 1851. I. köt. 393–941. old
- GAYER Gyula: Die Gartenkultur des Eisenburger Komitates. In: Annales Sabarienses: Szombathely, 1932. 12–15. old. (Folia Musealia 1.)
- HEGEDŰS Henrietta: A Szelestei Arborétum megőrzése és helyreállítása, Szeleste Önkormányzata, 2013. 28 old.
- Jegyzőkönyv a műszaki átadás-átvételi eljárásról, 2013. 11. 04., Szeleste Község Irattára.
- KOVÁCS Judit: A Szelestei Arborétum rekonstrukciója. Szakdolgozat. Bp. Kertészeti Egyetem, 1972.
- NAGY Ildikó: Fák, virágok fények – és tények. *Vasvármegye*, 1994. VIII. 12. 4. old.
- MESTER László Alderik O. PRAEM.: Historia Domus Felső-Szeleste (1945–1989).
- MESTERHÁZY Sz. Tihamér (1979): Szelestei Arborétum (Festetich–Baich-féle kert). In: Országos jelentőségű védett kertek, parkok, arborétumok, botanikuskeretek és fasorok hosszútávú fejlesztése, tervezése (1980–2000), Bp. II. kötet, 174. old.
- NÉMETH István visszaemlékezései 2016-ban. TÓTH József interjúja Szeleste legidősebb férfitájjával.
- NÉMETH Lajos – HARTWIG Pál: Szeleste község krónikája 1945-től 1969-ig terjedő 25 évről. Kézirat.
- PAYR Sándor: A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület története. Sopron, 1924.
- RÉTFALVI Balázs: A Szelestei Szent József-templom. Kézirat.
- SOMKUTHY Ferenc – TÓTH József: A Vasvármegyei (szombathelyi) Kertészeti Egyesület története, Pro Natura kiadása, Szombathely, 2008. 88 old. (Pro Natura könyvek)
- Schematismus Sabariensis. Szombathelyi Egyházmegyei Hatóság, Szombathely. 1872. 228 old.
- SCHNEIDER József: Dendrológiai kertek. *Kertészeti Lapok*, 1935. 28–29. old.
- SOÓS Béla: A Szelestei arborétumban leleplezték Baich Mihály emlékoszlopát. *Vas Népe*, 1972. május 16.
- Szelestei Önkormányzat honlapja. www.szeleste.hu
- TÓTH József: Végveszélyben a szelestei arborétum évelőskertje. *Vasvármegye*, 1990. május 14. 2. old.
- TÓTH József: A Szelestei Arborétum évelőskertje. *Vasi Honismereti Közl.*, 1991/1., 34–41. old.
- Vas megye kézikönyve. CEBA kiadó, Életünk Faludi Ferenc Alapítvány, 2000. III. kötet, 696 old. *Vasvármegye*, 1924. szept. 4. száma
- VIRÁGH Zsolt: Magyar kastélylexikon. Vas megye kastélyai és kúriái. Fo-Rom Invest Kft. 2004. 447 old.